

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЧЕРЕЗ ТВОРЧУ ПЕДАГОГІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

У статті здійснено аналіз питань розвитку педагогічної творчості та професійного зростання учасників освітнього процесу. Диференційовано рівні професійної досконалості педагога та визначено умови навчально-виховного процесу необхідні для творчої діяльності студентів та педагогів.

Ключові слова: творча діяльність, педагогічна творчість, професійне самовдосконалення, саморозвиток особистості, суб'єкти освітнього процесу.

В статье осуществлен анализ вопросов развития педагогического творчества и профессионального роста участников образовательного процесса. Дифференцированы уровни профессионального совершенства педагога и определены условия учебно-воспитательного процесса необходимые для творческой деятельности студентов и педагогов.

Ключевые слова: творческая деятельность, педагогическое творчество, профессиональное самоусовершенствование, саморазвитие личности, субъекты образовательного процесса.

The analysis of questions of development of pedagogical creation and professional growth of participants of educational process is carried out in the article. The levels of professional perfection of teacher and certainly condition of an educational-educate process are differentiated necessary for creative activity of students and teachers.

Keywords: creative activity, pedagogical creation, professional self-perfection, development of personality, subjects of educational process.

Постановка проблеми. Педагогічна творчість є процесом, в якому народжуються й реалізуються неповторні, оригінальні, унікальні навчально-виховні підходи, прийоми та технології, втілюються в практику творчі задатки й можливості кожного з суб'єктів навчальної діяльності – вчителя і учня. Виступаючи єдністю інноваційного пошуку сучасних методів і засобів навчання, з одного боку, і саморозвитку педагога – з іншого, педагогічна діяльність учителя на основі творчості постає необхідною умовою актуального сьогодні реформування сфери освіти в цілому. Адже постійне підвищення фахової майстерності через усвідомлену відмову від використання формальних ролей, щире сприйняття та співпереживання іншій людині, інтерактивна інтелектуальна співтворчість та діалогова культура є складовими не тільки професійної самореалізації педагога, але й освітнього процесу на засадах гуманізму.

Мета статті. Розкрити об'єктивні та суб'єктивні передумови професійного самовдосконалення особистості через творчу педагогічну діяльність.

Виклад основного матеріалу. Розвиток педагогічної творчості є однією з основних складових загальної мети та завдання модернізації сучасної школи. Робота за шаблоном збіднює школу; творчість – піднімає її до рівня

основного інституту соціалізації, де особистість учня, інфікована творчістю вчителя, самостверджується як особистість творча, неповторна, індивідуальна. Творчість – це пошук, сміливий експеримент, нетрадиційне рішення і разом з тим, персональна відповідальність вчителя за все, що діється на уроці чи за його межами. Творчість – це вічний пошук найновіших методів навчання та виховання особистості, впровадження нових організаційних підходів та нових технологій; наполеглива й постійна робота над собою кожного з учасників навчально-виховного процесу.

При цьому педагогічну творчість правомірно вважати “найбільш складним і відповідальним видом творчості саме тому, що її основним предметом і продуктом є людина” [10].

Гуманно-творчий характер педагогічної діяльності визначали у своїх роботах видатні педагоги минулого П. Блонський, А. Дістерверг, Я. Коменський, А. Макаренко, Й. Песталоцці, С. Шацький, К. Ушинський. Вагомий внесок у розробку теорії педагогічної творчості зробили видатні психологи Л. Виготський, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Б. Теплов. Предметом особливої уваги стала педагогічна творчість у наукових доробках сучасних теоретиків педагогіки Ю. Азарова, Н. Гузій, В. Загвязинського, В. Кан-Калика, О. Мойсєєва, М. Нікандрова, М. Поташника, С. Сисоевої, Л. Спіріна та ін. Щоправда, хоча

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЧЕРЕЗ ТВОРЧУ ПЕДАГОГІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

проблеми педагогічної творчості та її розвитку досить популярні серед сучасних науковців, дещо менша увага приділяється теоретико-методичним питанням розвитку творчого потенціалу педагогів у післядипломний період.

Розвитку особистісно-орієнтованої школи, системи методичної роботи, яка б відповідала потребам усіх суб'єктів педагогічного процесу, присвячені праці І. Беха, А. Бойко, Н. Кичук, В. Лозової, О. Мороза, А. Мудрика, Н. Ничкало, І. Прокопенка, В. Семиченко, Н. Тарасевич, Н. Щуркової та ін. Орієнтація вчителя на канони професії, які б не втрачали її гуманістичного "надзавдання", вважається дослідниками основним шляхом подолання існуючих проблем підвищення їх фахової майстерності і водночас ефективності навчально-виховного процесу.

Усім суб'єктам освітнього процесу властивий саморозвиток, але в більшості випадків він не може бути дієвим; якщо розгортається стихійно – актуалізується потреба в постійній наполегливій роботі над собою кожного учасника навчально-виховного процесу. Її необхідність пов'язана і з тим, що *навчити* дійсному професіоналізму неможливо, йому можна тільки *навчитися* за посередництвом визначення орієнтирів і шляхів самовдосконалення.

Не може бути якоїсь планки, норми розвитку особистості. Так би мовити, рівень розвитку творчого потенціалу в кожного учня (студента), і в кожного педагога свій. Хоча стосовно викладачів доцільно звернутися до визначених науковцями рівнів педагогічної творчості.

За своїм об'єктивним сенсом та значенням результати педагогічної творчості В. Загвязинський пропонує умовно поділити на **відкриття**, **винаходи** та **удосконалення**. Відкриттями він вважає найбільш масштабні та новаторські педагогічні рішення, що дозволяють побачити нові можливості вдосконалення як самої діяльності, так і включеної в неї людини. Педагогічні винаходи дослідник пов'язує з перетворенням, конструюванням окремих елементів педагогічних систем, засобів, методів, умов навчання та виховання. Педагогічні вдосконалення вбачаються ним у модернізації та адаптації до конкретних умов вже відомих методів і засобів навчання та виховання [4].

Поза увагою, на жаль, залишаються педагоги та результати їх діяльності, що з певних причин ще не піднялися або вже не піднімуться навіть до рівня педагогічних удосконалень. Такі педагоги, безсумнівно, є, і здійснюють вони свою професійну діяльність сумлінно, успішно вирішують нестандартні педагогічні ситуації,

враховують індивідуальні особливості дітей, відкривають щось нове для себе і своїх учнів кожного дня. Хіба не є така діяльність творчою й тоді, коли вона не призводить до вдосконалень, винаходів, відкриттів? Очевидно, що визначені В. Загвязинським рівні педагогічної творчості являють собою її вищий щабель, але існує творчість, яку умовно можна назвати повсякденною педагогічною творчістю.

Оскільки основними учасниками навчально-виховного процесу є студенти (учні) і викладачі (вчителі), то розглянемо по черзі умови і принципи професійного самовдосконалення і тих, і інших.

Формування кожним учасником освітнього процесу своєї особистості відповідно до свідомо поставленої мети постає як самовиховання, в якому слід розрізняти такі етапи і способи:

1) етап самопізнання (йому відповідають такі способи: самоспостереження, самоаналіз, самооцінювання, самопрогнозування);

2) етап планування роботи над собою (самозобов'язання, особисті плани роботи над собою, девіз життя, програма самовиховання);

3) етап реалізації програми (самопереконавання, самонавіювання, самонаказ, самосхвалення, самозаохочення чи самоосуд);

4) контроль (самоконтроль, самозвіт, самооцінка) [9, 41 – 42].

Необхідними підставами самовдосконалення всіх учасників освітнього процесу є певні суб'єктивні та об'єктивні передумови. Так, комплексною суб'єктивною передумовою **професійного самовдосконалення студентів** (учнів) можна вважати загальну здатність до самозростання. Вона є комплексом взаємопов'язаних здатностей до психолого-професійного самопізнання, до навчально-професійного самооцінювання, до навчально-професійного самоусвідомлення, до самостійного керування професійним самозростанням (та їх відповідних складових), а також гностичних, прогностичних, конструктивних, самоорганізаторських, комунікативних та вольових здібностей індивіда, що визначають спроможність людини до успішного професійного самозростання [3, 11].

Саморозвиток і самовдосконалення учнів (студентів) реалізуються не інакше, як через їх творчу діяльність, для активізації якої необхідно створювати такі умови навчально-виховного процесу:

- часову "спресованість" – коли немає великого проміжку час між постановкою проблеми і розробкою способів її вирішення;
- необхідність прогнозування результатів;
- атмосферу публічного виступу;

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЧЕРЕЗ ТВОРЧУ ПЕДАГОГІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

- необхідність постійного співвіднесення традиційних методів з інноваційними і досягнення їх оптимального поєднання;

- пов'язаність творчості учнів (студентів) із творчістю педагога [8].

Слід зазначити, що крізь призму холістичного підходу *об'єктивні умови*, сприятливі для постійного самовдосконалення, є спільними для всіх учасників освітнього процесу. Основними з них є:

- побудова змісту і структури навчально-виховного процесу відповідно до завдань та основних компонентів педагогічної культури;

- орієнтація навчально-виховного процесу на суб'єктивну позицію людини як носія загальнолюдських цінностей;

- розвиток позитивної мотивації людини до навчально-виховного процесу, педагогічної діяльності;

- залучення учасників навчального процесу до проектної діяльності;

- створення сприятливого емоційно-психологічного мікроклімату в трудовому колективі навчального закладу і безпосередньо на заняттях;

- реалізація принципів індивідуалізації, активності, сумісної діяльності суб'єктів педагогічного процесу.

У цілому ці умови зводяться до забезпечення цілісності, безперервності, системності і креативності навчально-виховного процесу і для досягнення максимальної ефективності самовдосконалення учасників освітнього процесу повинні бути доповнені вимогою *обов'язкової співтворчості* студентів (учнів) і викладачів (вчителів).

Але в процесі **професійного самовдосконалення викладачів** ці об'єктивні умови лише створюють сприятливий ґрунт, а з праксеологічної точки зору першочергове значення мають суб'єктивні передумови для цього. Погоджуємося з думкою С. Сисоєвої, яка визначає творчого вчителя як креативну особистість, котра під впливом зовнішніх чинників набула потрібних для актуалізації творчого потенціалу додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що допомагають досягти творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності [7]. Однак, як засвідчують її спостереження та експериментальні дослідження, на формування і розвиток творчої особистості впливають її почуття, їх вияви і сталий характер.

Канадський вчений Майкл Фуллан виділяє чотири головні здатності, необхідні для вчителів як носіїв суспільних та освітніх змін для того, щоб розвинути більшу спроможність до змін, а саме:

1) створення особистого бачення; 2) пошук; 3) майстерність; 4) співпраця. Кожен учитель може стати ефективним носієм змін і на індивідуальному, і на суспільному рівні, якщо проводитиме роботу над цими чотирма здатностями [2, 109].

І. Зязюн на основі тривалого вивчення проблем формування педагогічного професіоналізму в діяльності вчителя робить висновок, що основоположними компонентами такого формування є:

- функціональне самовизначення педагога в навчальному процесі (хто я? для кого я?), його позиція;

- знання про критерії педагогічної дії, взаємодії, процесу;

- педагогічні здібності як основний показник педагогічної майстерності (як я реалізую критерії педагогічного процесу? чи ті методи використовую? якою мірою впливаю на вихованців? чи я для них авторитет, зразок для наслідування? наскільки продуктивно виховую мисленнєво-технічні, комунікативні, рефлексивні, естетичні здібності?);

- рефлексія педагогічних дій на кожному інтервалі навчального процесу (для чого? що? як? чи досягнув мети?) [5, 30; 6].

У більш узагальненому формулюванні професійне зростання педагога складається із психологічної та емоційної готовності, пізнавальної й операційно-технологічної активності. Критеріями якості професійного самовдосконалення і зростання педагога можуть бути: усвідомлення особистісної і суспільної значущості професійного зростання вчителя; сукупність необхідних професійно-особистісних якостей; система ставлень до людей і до педагогічної діяльності; наявність сформованої акмеологічної позиції; підвищення професійних знань і розширення загальнокультурного кругозору; вдосконалення умінь і навичок; використання педагогічних технологій. На основі цих критеріїв можна диференціювати рівні професійної досконалості педагога:

- **високий** (характеризується усвідомленням необхідності професійного самовдосконалення, наявністю чіткої акмеологічної позиції, самокритичністю, прагненням самоствердитися й самоактуалізуватися в професії, підвищенням знань, розширенням кругозору особистості, здійсненням суб'єктом праці науково-дослідницької діяльності, високим ступенем експресивності, збалансованістю емоційних проявів, пошуком ефективних методів впливу на особистість учня);

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЧЕРЕЗ ТВОРЧУ ПЕДАГОГІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

- **середній** (визначається зовнішньою мотивацією, зумовленістю акмеологічної позиції вимогами адміністрації; розширенням професійних знань; застосуванням передового педагогічного досвіду у власній діяльності; позитивним ставленням до професії, проте нерівноваженістю емоційних станів, пасивністю у вдосконаленні форм і методів впливу на особистість учня);

- **низький** (при якому у вчителя недостатньо сформована мотивація професійного самовдосконалення, відсутня чітка акмеологічна позиція, нерозвинена афективна сфера особистості, низька операційно-технологічна активність).

Для нашого дослідження важливі теоретичні положення, висвітлені в дисертації В. Гриньової [1], яка розглядає самовдосконалення вчителя як свідомий, цілеспрямований процес підвищення рівня своєї професійної компетентності, розвитку професійно значущих властивостей, ціннісних орієнтацій відповідно до зовнішніх соціальних вимог, умов професійної діяльності та особистої програми розвитку "Я-концепції", що передбачає сформованість досконалого рівня педагогічної культури. В основі цього процесу – психологічні механізми постійного подолання внутрішніх протиріч між "Я-реальним" і "Я-ідеальним", постійний перфекціонізм. Дослідження В. Гриньової підтвердило висновок про те, що самовдосконалення можливе за умови єдності внутрішніх і зовнішніх чинників. До внутрішніх чинників можна віднести цілі, потреби, мотиви, установки на самовдосконалення. Крім того, важливим суб'єктивним чинником є самосвідомість. Зовнішніми чинниками є виховання і соціальні вимоги до особистості.

Необхідно підкреслити, що ефективно самовдосконалення і педагогів, і учнів (студентів) в освітньому процесі можливе за умови адекватного стимулювання. Для учнів (студентів) найбільш дієвим є стимулювання з боку викладачів, а для останніх – з боку керівництва навчального закладу, при якому мають враховуватися здобутки психолого-педагогічної науки і прогресивний досвід управління персоналом. Особливою проблемою постає професійне самовдосконалення самих управлінців навчальних закладів і особливо його стимулювання, тому що останнє практично можливе здебільшого як *самотивація*. Це питання виняткової важливості, тому що стратегічний рівень навчального закладу визначає пріоритети і на рівні викладачів, і на рівні учнів (студентів), а тому є сенс розглядати самовдосконалення керівників навчальних

закладів і напрями його оптимізації як один із найперспективніших шляхів продовження розбудови цієї теми.

Висновки. Професійне зростання суб'єктів освітнього процесу можливе за умови єдності внутрішніх і зовнішніх чинників, а також адекватного стимулювання. Традиційні методики і технології навчання повною мірою не забезпечують формування в учнів (студентів) необхідної здатності до професійного самозростання.

Педагогічна творчість як пошуковий, інноваційний процес створення і перетворення особистості вихованця виявляється, з одного боку, в науковій діяльності педагога, спрямованій на розробку нових технологій навчання і на самовдосконалення вчителя, з іншого – у творчій педагогічній роботі (оригінальне вирішення педагогічних завдань, розробка нових педагогічних методів, прийомів, застосування педагогічного досвіду в нових умовах, удосконалення системи роботи з учнями, імпровізація в педагогічному процесі). Під час роботи з учнями вчитель передбачає педагогічні ефекти, впливає на їх уяву, увагу, пізнавальну діяльність учнів, а також звертається до педагогічного перевтілення, що робить його діяльність творчим процесом. Творчість – це наполеглива й постійна робота над собою учасників навчально-виховного процесу, а саморозвиток і самовдосконалення кожного з них реалізуються не інакше, як через їх творчу діяльність.

1. Гриньова В.М. *Формування педагогічної культури майбутніх вчителів (теоретичний та методичний аспекти): дис... доктора пед. наук: 13.00.09.* – К., 2003. – 380 с.

2. Гушлевська І.В. *Трансформація професійних функцій вчителя в умовах інформаційного суспільства (на матеріалах США і Канади): дис... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти Академії педагогічних наук України.* – К., 2006. – 245 с.

3. Завірюха В.В. *Формування здатності до професійного самозростання студентів в умовах інноваційного навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.07 / Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України.* – К., 2007. – 20 с.

4. Загвязинский В.И. *Педагогическое творчество учителя.* – М.: Педагогика, 1987. – 160 с.

5. Зязюн І.А. *Гуманізм освіти XXI століття:*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЧЕРЕЗ ТВОРЧУ ПЕДАГОГІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

філософський і психологічний аспект // Теорія і практика управління соціальними системами. – Х.: НТУ “ХПІ”. – 2002. – №2. – С. 30.

6. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність як мистецька дія // Рідна школа. – 1995. – №7 – 8. – С. 31 – 51.

7. Сисоєва С.О. Педагогічна творчість: Монографія. – Х.-К.: Книжкове видавн. “Каравела”, 1998. – 150 с.

8. Чичигина Е.В. Развитие творческих способностей будущих педагогов в сфере физической культуры // Педагогіка, психологія

та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. – 2005. – №22. – С. 71 – 74.

9. Педагогічна майстерність: підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.

10. Педагогічна творчість: методологія, теорія, технології: Монографія / В.П. Андрущенко, С.О. Сисоєва, Н.В. Гузій, Н.В. Кичук та ін.; За ред. С.О. Сисоєвої, Н.В. Гузій. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2005. – 183 с.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2010

18 квітня 2010 року
150 років від дня народження

Уляни Кравченко
(1860 – 1947)
української поетеси

В Бібрці з 1881 по 1884 р. проживала українська письменниця, активістка українського “жіночого руху” Уляна Кравченко (Юлія Шнайдер), перша в Західній Україні жінка-поетеса, чий твори стали популярними. Найпершу роль у формуванні поетичної особистості Уляни Кравченко, так само як і в популяризації її творів у Галичині, відіграв Іван Франко.

“Коли весною 1885 р. був поет у мене в Бібрці і ми “по білих пролісках” йшли на гору, з котрої розгортається гарний вид на місто, Іван Якович відтак пише в своєму листі: “Вид Бібрки від каплички – дуже гарний, пропоную Вам, щоб Ви описали його, розуміється, віршами. Це була би перша (а, властиво, друга по “Бескидах”) Ваша проба описової поезії” – із спогадів “Цириль друг і вчитель”.

У даній публікації використано матеріали **На Тарасовій горі**: Фотоальбом / Упоряд. та текст Т. Базилевич і Л. Єфіменко; Фото М. Плаксіна та ін. – 2-е вид. – К.: Мистецтво, 1986. – 96 с.

Текст: Календар класного керівника на 2009 – 2010 навчальний рік / Упор. Ю. Кишакевич. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ. – 2009. – 356 с.; Тарас Шевченко, Кобзар, Державне видавництво художньої літератури, Київ, 1957; посилання на фото: www.belarus.mfa.gov.ua

ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ ТА ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ У НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ “МОЛОДЬ І РИНОК”

1.Приймаються одноосібні статті (співавтори). Текст обсягом 6 – 10 друкованих сторінок із двома-трьома ілюстраціями (рисунок, фотографія). У статтях повинно бути чітко і стисло, без зайвих математичних формул, викладено те нове та оригінальне, що досягнуто авторами в їх практичній діяльності. Потрібно уникати повторів, зайвих подробиць та загальновідомих положень, на які можна посылатися, вказуючи відповідний номер у списку літератури, що додається.

2.Рукопис статті надсилається у одному примірнику (обов'язково перший), надрукованих через півтора інтервали на одній сторінці стандартного паперу, з пронумерованими сторінками.

ДО РУКОПISУ ДОДАЮТЬСЯ:

- УДК;
- ключові слова (українською, російською та англійською мовами);
- анотація статті на окремій сторінці у одному примірнику українською, російською та англійською мовами;
- рисунки, фотографії з підписами підписами;
- список літератури, оформлений у відповідності з діючим ДСТ-ом (за абеткою; у тексті в дужках позначається позиція та сторінка [3, 47]);
- відомості про автора (авторська картка: прізвище, ім'я та по-батькові, посада, місце праці, вчений ступінь, наукове звання, адреса (службова, домашня), телефони).

3. До статей додається рекомендація кафедри (відділу) установи, де автор працює, і рецензія доктора чи кандидата наук; для статей докторів та кандидатів наук рецензій не потрібно.

4. Таблиці повинні мати назви та порядковий номер. Одночасне використання таблиць та графіків для пояснення одних і тих же положень не рекомендується.

5. Статті підписуються всіма авторами із зазначенням домашньої адреси, номерів домашнього та службового телефонів автора, який буде листуватися з редакцією з приводу цієї статті.

Редколегія відхиляє статті з порушенням цих вимог:

Відповідно до вимог ВАК України (Постанова №7-06. 1 від 15 січня 2003 р.) необхідно дотримуватися таких елементів написання статей: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями, аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття; формування цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Сфера розповсюдження та категорія читачів:

- загальнодержавна, зарубіжна;
- викладачі університетів, ВНЗ всіх рівнів акредитації, студенти, аспіранти, науковці, спеціалісти, які підвищують свої професійні компетенції в галузі освіти та педагогічних наук.

Програмні цілі (основні принципи) або тематична спрямованість:

Ознайомлення із питаннями наукових досліджень педагогіки, ринкової економіки, інфраструктури ринку, історії, філософії, психології, формування професійних компетенцій у студентів ВНЗ, організації навчального процесу, використання інформаційних технологій у навчанні, виховання учнівської молоді та студентства у високих християнських цінностях і моральних та культурних засадах, української та романо-германської філології, тощо.

Головний редактор Мирон Вачевський

Комп'ютерний набір та верстка Іван Василюк

Технічний редактор Михайло Примаченко

Художнє оформлення Христина Стасик